

**BUDOWANIE WSPÓŁPRACY
ZE SPOŁECZNOŚCIĄ
ŻYDOWSKĄ
PRZEWODNIK DLA POLICJI**

ŁÓDŹ

Muzeum
Historii
Żydów
Polskich

Muzeum POLIN przedstawia historię polskich Żydów i zachęca do wyciągania z niej wniosków – działa na rzecz wzajemnego zrozumienia i szacunku między ludźmi w zróżnicowanym społeczeństwie. Cieszę się, że już cztery lata możemy w tym dziele współpracować z Komendą Główną Policji. W zorganizowanych przez nas wspólnie szkoleniach, poszerzających wiedzę policjantów i policjantek o grupach mniejszościowych, wzięło udział już ponad 400 osób. Materiał, który oddajemy dziś w Państwa ręce, jest owocem i kontynuacją tej współpracy. Mam nadzieję, że przybliżenie współczesnej specyfiki społeczności żydowskiej w Polsce wraz z interesująco przedstawioną wiedzą na temat historii i tradycji ułatwi Państwu pracę z tą społecznością i pozwoli ją lepiej zrozumieć.

prof. Dariusz Stola
Dyrektor Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN

Zapewnianie bezpieczeństwa i porządku publicznego nie może naruszać godności żadnego człowieka. Poznanie historii i tradycji mniejszości narodowych, etnicznych i religijnych jest niezwykle istotne w procesie budowy wzajemnego zaufania Policji i grup mniejszościowych, rozwijania antydyskryminacyjnych kompetencji policjantów i pracowników Policji oraz promowania wartości i postaw równościowych. Oddany w Państwa ręce materiał jest wynikiem satysfakcjonującej i owocnej współpracy z Muzeum POLIN. Wyrażam nadzieję, że będzie on dla Państwa przydatny i inspirujący w codziennej służbie i pracy.

gen. insp. dr Jarosław Szymczyk
Komendant Główny Policji

WSTĘP

Różnorodność osób, które zamieszkują lub odwiedzają Polskę, wymaga rozwijania antydyskryminacyjnych kompetencji policjantów i policjantek. Czynności przez nich podejmowane muszą być wykonywane w granicach prawa i poszanowania godności człowieka, zgodnie z **Ustawą o Policji**¹ i **zasadami etyki zawodowej**². Szczególnie istotna w tym kontekście jest znajomość tradycji i obyczajów mniejszości narodowych, wyznaniowych i etnicznych, nawiązanie kontaktów i współpraca z ich przedstawicielami.

¹ Art. 14 ust. 3.

Policjanci w toku wykonywania czynności służbowych mają obowiązek respektowania godności ludzkiej oraz przestrzegania i ochrony praw człowieka.

Ustawa o Policji z dnia 6 kwietnia 1990 roku (Dz. U. 1990 nr 30, poz. 179, z późn. zm.)

² § 6 Postępowanie policjanta w kontaktach z ludźmi powinna cechować życzliwość i bezstronność wykluczająca uprzedzenia rasowe, narodowościowe, wyznaniowe, polityczne, światopoglądowe lub wynikające z innych przyczyn.

§ 8 Wykonując zadania służbowe, policjant powinien dostosować swoje zachowanie do sytuacji i cech osób uczestniczących w zdarzeniu, w szczególności wieku, płci, narodowości i wyznania, a także uwzględniać uzasadnione potrzeby tych osób.

Zasady etyki zawodowej policjanta (Dz. Urz. KGP 2004 nr 1, poz. 3)

W trakcie II wojny światowej została zamordowana większość ponad trzymilionowej społeczności żydowskiej mieszkającej w Polsce w 1939 roku. Zagładę przeżyło około 10–13 proc. polskich Żydów. Według ostatniego spisu powszechnego w Polsce żyje 7500 osób deklarujących narodowość żydowską, z których **2/3 w pierwszej kolejności identyfikuje się jako Polacy, a 1/3 jako Żydzi**³. Do Polski corocznie przyjeżdżają Żydzi z całego świata. W 2016 roku z samego Izraela przyjechało 138 tys. osób.

³ Według informacji zebranych w czasie spisu powszechnego z 2011 roku 95 proc. Żydów urodziło się w Polsce, 90 proc. posługuje się w domu wyłącznie językiem polskim, 88 proc. mieszka w miastach, najczęściej w województwie mazowieckim i dolnośląskim.

Niniejsza ulotka powstała jako materiał pomocniczy dla policjantów i policjantek, którzy stykają się w pracy z przedstawicielami społeczności żydowskiej, prowadzą czynności na terenach związanych z religią lub żydowskim dziedzictwem kulturowym i zajmują się postępowaniami w sprawach o tzw. przestępstwa z nienawiści, w tym popełniane z motywów antysemitycznych.

Ulotka powstała we współpracy Działu Edukacji Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN i Policji. Jest uzupełnieniem broszury **Przewodnik po judaizmie dla policjantów**⁴, wydanej przez Gminę Wyznaniową Żydowską w Warszawie.

⁴ Broszura **Przewodnik po judaizmie dla policjantów** i ulotka w wersji PDF są dostępne na stronach internetowych jednostek Policji w zakładkach dotyczących ochrony praw człowieka.

BUDOWANIE RELACJI

Utrzymanie bezpieczeństwa i porządku publicznego przez Policję wymaga właściwego reagowania na sytuacje, które go zaburzają. Szczególnie ważne jest podejmowanie działań profilaktycznych, które Policja realizuje m.in. w ramach współpracy z lokalnymi społecznościami (**community policing**⁵).

Przy podejmowaniu działań prewencyjnych zawsze należy mieć na uwadze wpływ, jaki przestępstwa wywierają na społeczność lokalną, jednocześnie uwzględniając potrzeby i różnice kulturowe społeczności, której te działania dotyczą. Istotne jest też zapewnienie społeczeństwu dostępu do informacji, zwłaszcza w przypadku zaistnienia przestępstwa.

⁵ **Community policing** – idea współpracy między policją i społecznościami lokalnymi, dotycząca przeciwdziałania przestępczości i zmniejszania poczucia zagrożenia w miejscu zamieszkania.

Z kim współpracować?

- Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN, e-mail: edukacja@polin.pl
- Adresy i kontakty do gmin wyznaniowych żydowskich i innych organizacji żydowskich: *Przewodnik...*, s. 25–29.
- Specjalista ds. przeciwdziałania antysemityzmowi przy Gminie Wyznaniowej Żydowskiej w Warszawie, e-mail: martyna.majewska@jewish.org.pl
- Sekretariat Ambasady Izraela w Polsce
e-mail: ambassador-assistant@warsaw.mfa.gov.il
- Żydowski Instytut Historyczny, e-mail: secretary@jhi.pl
- Centrum Badań nad Zagładą Żydów, e-mail: centrum@holocaustresearch.pl
- Katedra Judaistyki, Uniwersytet Wrocławski, e-mail: judaistyka@uwr.edu.pl
- Instytut Judaistyki, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie,
e-mail: instytut.judaistyki@uj.edu.pl
- Zakład Historii i Kultury Żydów, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, e-mail: jewishst@poczta.umcs.lublin.pl
- Fundacja Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego, e-mail: fodz@fodz.pl
- Forum Dialogu, e-mail: forum@dialog.org.pl
- Centrum Żydowskie w Oświęcimiu, e-mail: info@ajcf.pl
- Wybrane muzea i miejsca pamięci związane z Zagładą:
 - Były Nazistowski Obóz Zagłady i Koncentracyjny Auschwitz-Birkenau
 - Państwowe Muzeum na Majdanku
 - Muzeum Walki i Męczeństwa w Treblince

SPECYFIKA WSPÓŁPRACY ZE SPOŁECZNOŚCIĄ ŻYDOWSKĄ W POLSCE

Kontaktując się z przedstawicielami społeczności żydowskiej, należy brać pod uwagę zróżnicowanie tego środowiska. Członkowie społeczności żydowskiej w Polsce to osoby zarówno religijne, jak i całkowicie świeckie. Zgodnie z **Ustawą o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. 1997 nr 41, poz. 251)** w relacjach z organami państwowymi głównym reprezentantem społeczności żydowskiej są gminy wyznaniowe żydowskie.

Żydowskimi organizacjami o charakterze ogólnopolskim są m.in.: Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich (ZGWŻ) i Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Żydów w Polsce (TSKŻ). W większych miastach w Polsce funkcjonują centra społeczności żydowskiej (np. Jewish Community Center/JCC w Krakowie i Warszawie).

Kontakt z organizacjami żydowskimi jest niemożliwy lub utrudniony w święta żydowskie. W tym czasie Żydzi spotykają się w synagogach, domach modlitwy, prywatnych mieszkaniach itp.

Więcej o synagogach: *Przewodnik...*, s. 19–20. W Warszawie i Krakowie działają też synagogi prowadzone przez organizację chasydzką Chabad Lubawicz.

WARTO PAMIĘTAĆ

- W święta żydowskie i rocznice istotnych dla Żydów wydarzeń może wzrosnąć liczba ataków na tle antysemickim.
- W Polsce, w okresie od marca do października, duże grupy żydowskie odwiedzają miejsca pamięci i obozy Zagłady.
- Wszelkie procedury medyczne, konieczne w sytuacjach zagrożenia życia lub zdrowia, są dozwolone i powinny być wykonane bezzwłocznie.
- Ortodoksyjni Żydzi i Żydówki przestrzegają zasad wynikających z prawa religijnego. Dlatego też w wypadku zatrzymania przez Policję mogą odmówić jedzenia niekoszernych produktów czy nie podadzą ręki osobie płci przeciwnej itp.
- Zamężne ortodoksyjne Żydówki zakrywają włosy.
- Ortodoksyjnych Żydów i Żydówki podczas szabatu i niektórych świąt dotyczą dodatkowe zasady religijne i ze względu na nie:
 - zgłoszą jedynie zdarzenia związane z zagrożeniem życia lub zdrowia,
 - nie skorzystają z urządzeń elektronicznych,
 - nie napiszą oświadczeń ani się nie podpiszą,
 - nie przeniosą przedmiotów poza domem (np. dokumentów),
 - nie posłużą się gotówką, nie przeprowadzą transakcji handlowych czy bankowych,
 - nie będą podróżować,
 - nie przejdą przez elektroniczne bramki bezpieczeństwa,
 - mogą odmówić badania urządzeniami, np. alкотестem.

Wskazówki:

- nie jest konieczne, by policjanci (mężczyźni) nosili nakrycie głowy przy wejściu do synagogi bądź na terenie cmentarza, niemniej gest ten (np. niezdejmowanie czapki służbowej) będzie doceniony jako znak szacunku; kipe można też dostać przy wejściu do budynku;
- w synagogach można robić zdjęcia, nagrywać filmy i dźwięk, należy to jednak robić po uzyskaniu zgody fotografowanych; podczas świątecznych nabożeństw w synagogach ortodoksyjnych jest to niedozwolone;
- przed przeprowadzeniem działań na terenie cmentarza żydowskiego ważny jest kontakt z przedstawicielem społeczności żydowskiej odpowiedzialnej za cmentarz.

Więcej o:

- judaizm i jego nurtach: *Przewodnik...*, s. 4–7,
- szabacie i innych świętach: *Przewodnik...*, s. 8–15,
- koszerności: *Przewodnik...*, s. 16–17,
- cmentarzu żydowskim: *Przewodnik...*, s. 21.

Ważne daty: *Przewodnik...*, s. 15.

Kalendarz świąt żydowskich na najbliższe lata: *Przewodnik...*, s. 31–33.

Lista produktów koszernych dostępnych w sklepach: www.koszernapolska.pl

STEREOTYPY, UPRZEDZENIA, ANTYSEMITYZM

Niewystarczający poziom edukacji na temat polskiej społeczności żydowskiej i jej niewielka liczebność sprawiają, że większość osób mało wie na jej temat. Postrzeganie Żydów często bywa uproszczone, oparte na stereotypach. Może to prowadzić do antysemityzmu, co jest zjawiskiem niebezpiecznym. Postawy i zachowania antysemickie ulegają radykalizacji przy braku reakcji i podejmowania działań zapobiegawczych.

W konsekwencji rośnie liczba przestępstw popełnianych z powodu uprzedzeń (tzw. przestępstw z nienawiści), a bezpieczeństwo osób ze społeczności żydowskiej może być zagrożone.

Antysemityzm przyjmuje zarówno formy stereotypu (sposobu myślenia), uprzedzenia (emocji), jak i dyskryminacji (zachowania). Bardzo często łączą się one z sobą.

Stereotypy to uproszczone przekonania dotyczące grupy społecznej lub jej członka, wyróżnionych na podstawie określonych cech, np. płci, wieku, narodowości, wyznania, orientacji seksualnej. Stereotyp przypisuje pewne cechy, zachowania, role społeczne wszystkim członkom grupy, której dotyczy, zacierając przy tym różnice indywidualne między nimi.

Upředzenia to wroga, negatywna ocena całej grupy społecznej. Ocena ta jest tendencyjna, dotyczy sfery uczuć, emocji, jakie żywi się w stosunku do osoby lub grupy osób. Dla upředzenia właściwe są strach, lęk, litość, złość. Upředzenia kształtują się w procesie socjalizacji i podobnie jak stereotypy mogą być przekazywane ustnie, w formie komentarzy m.in. w rodzinie, przedszkolu, szkole, pracy, mediach.

Dyskryminacja oznacza wybiórcze, krzywdzące, nieuzasadnione i niesprawiedliwe traktowanie poszczególnych jednostek lub całych grup z powodu ich przynależności grupowej. Przyczyną dyskryminacji mogą być zarówno cechy wrodzone, jak i nabyte.

Postawy antysemickie dzieli się na tradycyjne i nowoczesne.

Antysemityzm tradycyjny (antyjudaizm) opiera się na motywowanej religijnie niechęci do Żydów. Jej podstawowym składnikiem jest obarczanie Żydów odpowiedzialnością za śmierć Jezusa.

Antysemityzm nowoczesny (spiskowy) pojawił się po rewolucji francuskiej. Przypisuje on Żydom negatywne cechy i szczególne wpływy, przede wszystkim władanie finansami świata, „trzymanie się z sobą”, zagrażające interesom narodów, wśród których Żydzi żyli. Często towarzyszy temu inny rodzaj przekonania: oskarżanie Żydów o komunizm i wspieranie rewolucji.

Klasyfikację typów postaw antysemickich uzupełnia się o **antysemityzm wtórny**, którego składowymi są zaprzeczanie Holokaustowi bądź oskarżanie Żydów o jego instrumentalne wykorzystywanie do uzyskania doraźnych korzyści.

Antysemityzm może wyrażać się również nienawiścią wobec Izraela, postrzeganego jako wspólnota żydowska. Merytoryczna krytyka Izraela, podobna do krytyki innych państw, nie powinna być jednak traktowana jako antysemicka.

Przejawem antysemityzmu może być niszczenie cmentarzy żydowskich czy obiektów będących byłymi i czynnymi synagogami. Obecnie większość z nich znajduje się w miejscowościach całkowicie pozbawionych społeczności żydowskiej. Ich ochroną zajmują się Fundacja Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego i lokalne gminy.

Przed wojną Żydzi mieszkali głównie w dużych miastach i miasteczkach, stanowiąc 25 proc. ich mieszkańców. Po społeczności żydowskiej pozostało około 1200 cmentarzy.

MOWA NIENAWIŚCI I PRZESTĘPSTWA MOTYWOWANE NIENAWIŚCIĄ

W latach 2014–2016 znacząco wzrósł odsetek osób mających do czynienia z mową nienawiści w mediach i sytuacjach codziennych. Im większy jest kontakt z mową nienawiści w otoczeniu, tym bardziej ludzie się z nią oswiają i przestają postrzegać ją jako poważny problem społeczny. W badaniach 33 proc. respondentów przyznało się do używania werbalnej lub pisemnej mowy nienawiści skierowanej do Żydów.

Czym jest mowa nienawiści?

Mowa nienawiści obejmuje te wypowiedzi, które szerzą, propagują czy usprawiedliwiają nienawiść rasową, ksenofobię, antysemityzm i inne formy nienawiści. Bazują one na nietolerancji, wyrażają się m.in. w agresywnym nacjonalizmie, dyskryminacji i wrogości wobec mniejszości czy migrantów. Mowa nienawiści może być zakwalifikowana jako przestępstwo z nienawiści (Rekomendacja Komitetu Ministrów Rady Europy nr R97/20). Mowa nienawiści najczęściej jest widoczna w Internecie (komentarzach na forach, w memach), w mediach tradycyjnych (telewizji, prasie),

przestrzeni publicznej (w formie napisów na ścianach i murach) oraz w codziennych rozmowach i wystąpieniach publicznych.

Przestępstwa z nienawiści

„Przestępstwo z nienawiści to przestępstwo popełnione na szkodę grupy osób albo poszczególniej osoby z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej albo ze względu na bezwyznaniowość”⁶.

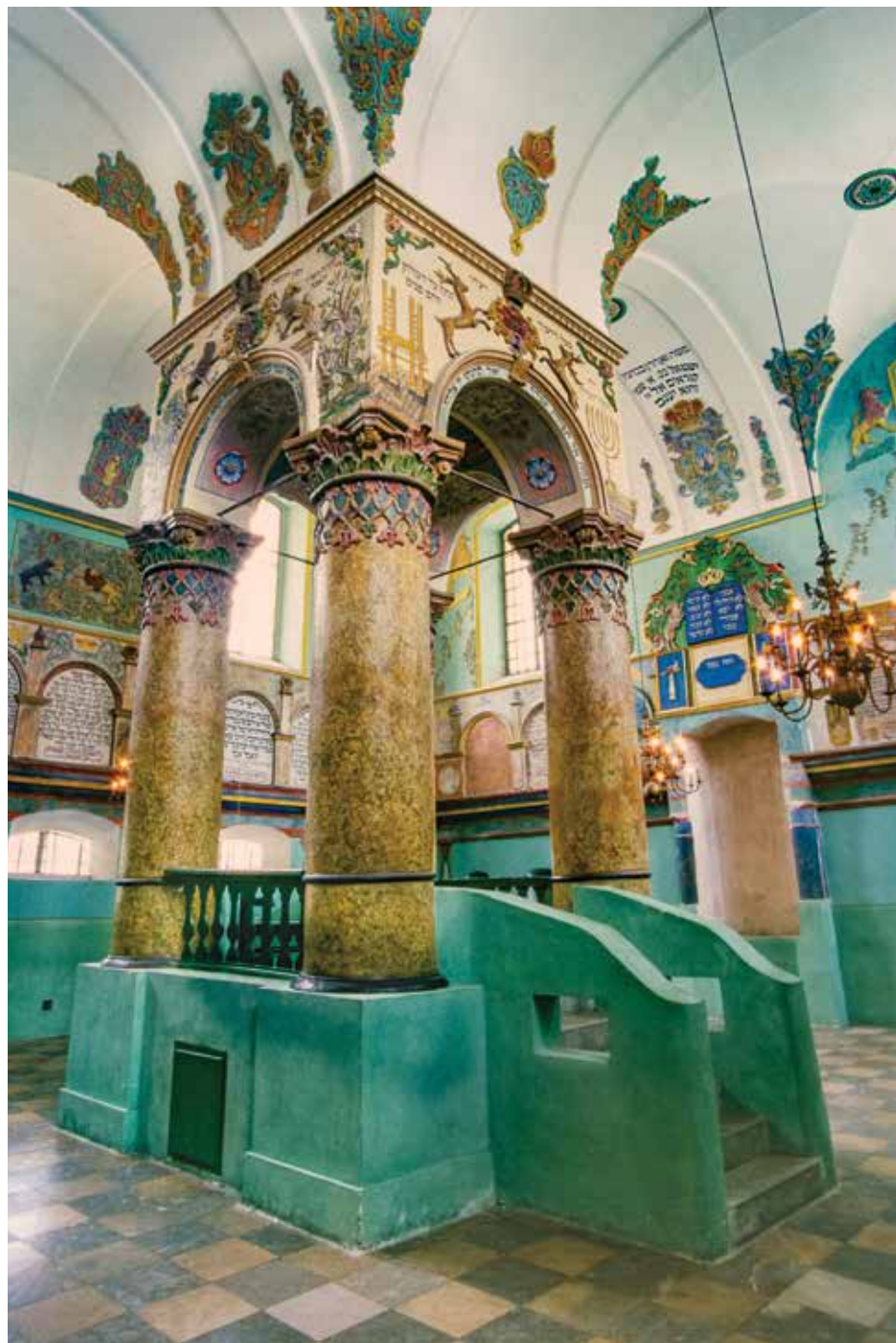
Należy pamiętać, że o kwalifikacji czynu decyduje motywacja sprawcy – uprzedzenie do ofiary lub grupy. Z punktu widzenia organów ścigania nie ma znaczenia, czy rzeczywiście dana osoba lub grupa należy do mniejszości. Wystarczy, że sprawca żywi takie przekonanie i że to ono właśnie było przyczyną jego działania.

⁶ Wytyczne Prokuratora Generalnego w zakresie prowadzenia postępowań o przestępstwa z nienawiści z 26 lutego 2014 r.

Do przestępstw z nienawiści odwołują się artykuły Kodeksu karnego (Dz.U. 1997 nr 88, poz. 553 z późn. zm.):

- art. 119: przemoc lub groźba bezprawna wobec grupy osób lub poszczególniej osoby z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej lub z powodu jej bezwyznaniowości.
- art. 256: propagowanie faszyzmu lub innego totalitarnego ustroju oraz nawoływanie do nienawiści ze względu na przynależność do grupy dyskryminowanej,
- art. 257: znieważenie ze względu na przynależność do określonej grupy posiadającej cechy, z których powodu jest ona dyskryminowana lub naruszenie jej nietykalności,

W Kodeksie karnym są wymienione także inne przestępstwa, które w przypadku uwzględnienia nienawistnej motywacji sprawcy można rozpatrywać jako „przestępstwa z nienawiści”, np. art. 261 (znieważenie pomnika) czy art. 262 (znieważenie zwłok, prochów lub grobu). Art. 55 Ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej przewiduje karę za zaprzeczanie m.in. zbrodniom nazistowskim, w tym za tzw. kłamstwo oświęcimskie.

Najważniejsze publikacje, które posłużyły do sporządzenia niniejszej ulotki:

1. *Atlas historii Żydów polskich*, red. W. Sienkiewicz, Warszawa 2010.
2. Bułska D., Winiewski M., *Powrót zabobonu: Antysemityzm w Polsce na podstawie Polskiego Sondażu Uprzedzeń 3*, Warszawa 2017.
3. Datner-Śpiewak H., *Struktura i wyznaczniki postaw antysemickich*, [w:] *Czy Polacy są antysemitami?*, red. I. Krzemiński, Warszawa 1996.
4. *Edukacja antydyskryminacyjna. Podręcznik trenerski*, red. M. Branka, D. Cieślukowska, Kraków 2010.
5. Hansen K., *Mowa nienawiści: Raport z Polskiego Sondażu Uprzedzeń 3*, Warszawa 2017.
6. Krzemiński I., *Wprowadzenie. Antysemityzm, ksenofobia i stereotypy po raz trzeci*, [w:] *Żydzi – problem prawdziwego Polaka*, red. I. Krzemiński, Warszawa 2015.
7. *Policja w społeczeństwie okresu przejściowego. Studia i materiały*, red. M. Roga, Szcztytno 1995.

Zespół redakcyjny:

Muzeum POLIN: Kamila Dąbrowska, Katarzyna Jakubowicz, Dagmara Mańka-Wizor

Policijny zespół ekspercki: Gerard Bah, Paweł Karnas, Marta Krasuska, Barbara Lorenc-Żelisko, Krzysztof Łaskiewicz, Włodzimierz Sokołowski, Elżbieta Szatanik

Zdjęcia:

okładka, fot. Marek Krupa, synagoga im. Nożyków w Warszawie,
str. 3, fot. Krzysztof Bielawski, ślub w synagodze,
str. 5, fot. Krzysztof Bielawski, synagoga im. Nożyków w Warszawie,
str. 7, fot. Krzysztof Bielawski, grupa izraelskiej młodzieży,
str. 9, fot. TravelPhoto.pl, cmentarz żydowski we Wrocławiu,
str. 11, fot. Krzysztof Bielawski, zniszczony cmentarz żydowski,
str. 13, fot. TravelPhoto.pl, synagoga w Łąncucie.

Publikacja przygotowana w ramach projektu „Edukacja antydyskryminacyjna dla przedstawicieli grup zawodowych”, realizowanego przez Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN we współpracy z Fundacją Dialog-Pheniben i Komendą Główną Policji. Program jest wspierany przez Fundację Erinnerung, Verantwortung und Zukunft. Niniejsza publikacja nie stanowi opinii Fundacji EVZ. Za treść publikacji odpowiadają autorzy.